

Пощенската служба при Вжтрешната Македоно-одринска революционна организация преди Илинден

Създаването и произхода на пощенските служби датира от най-старо време. Библията, Омировата Илиада и други стари книги съдържат достатъчно исторически данни, от които се вижда, че и при най-отдалечените епохи е била създадена една специална служба за пренасяне на важни съобщения.

Нъкои документи от времето на персийските походи в Мизия и Тракия ни свидетелствуват за съществуването на една редовно уредена военнo-държавна пощенска служба.

По-късно пощенската служба премина и в Рим през царуването на императора Август, на когото се предписва и нейното създаване, понеже при неговото царуване пжтицата бъха подобрени и той основно реорганизира напълно тази служба, като създаде за това така наречените „Cursus Publicus“, една свършено за това време уредена пощенска служба, която се признаваше и се ценеше достатъчно от тогавашните управници, били тъ диктатори или не.

По-после при походите на хуните, готите и др. пощенските служби бидоха унищожени и едва към сръдните въкове наново тъ плахо-плахо се създадоха, за да се устроят и да се развият до степента, в която днес ги виждаме — да представляват един грамден пощенски международен съюз, който има своите клонове в всички градове и села по цълия свът!

Въ този пощенски съюз по неволя взимаше участие и турската империя, която при една или друга причина не искаше да уреди напълно тази служба, така както тя бъше уредена в нъкои съседни или по-далечни от нея държави.

Въ Македония пощенската и телеграфна служба се устрои след първата половина на деветнадесетия век, по-широко, обаче, публиката започна да я използва едва след руско-турската война—1878 г.

Покрай турската държавна поща в всички вилаетски центрове в Македония бъха уредени специални пощенски бюра, създадени от великите сили, които бъха придобили това право по силата на капитулациите.

Турското правителство търпеше това положение, макар то да бъ против неговите държавни интереси и пощенската служба в Турция, едва след като се прокараха в нъкои нейни провинции желъзниците, доби значението, което й се отдаваше в по-напредналите държави. До тогава пренасянето на пощата ставаше по един твърде оригинален и смъшен начин. Така напр. пощальоните от един за друг град в Македония никога до 1875 г. не си служеха с коне или коли — разстоянията от 30—40 км. тъ винаги изминаваха пеша. Най-куриозното, обаче, от всичко това бъше, че тъ — пощальоните — се натоварваха с камъни от различна тежест и при известни разстояния изхвърляха по един камък, за да могат цълото разстояние да го вземат в еднакво темпо.

Много добре още помня пощальона *Нури Калца*, един сух, кокалест албанец, който редовно два пжти седмично минаваше край селото ни, пренасяйки пощата от Костур за Корча, натоварен с едни кожени чанти, съдържащи... камъни, за които ние, децата мислехме, че сж царското злато от приказките...

Всички чужденци и не мохамеданите, поданици на Султана, предпочитаха да предават своите прости и препоржчани писма в чуждите пощенски писалища, защото в тъхъ намираха, че е свършено запазена тайната на кореспонденцията и сигурно предаването писмото на адресанта.

* * *

Такова бъ положението на пощенските служби в Македония, когато се основа Вжтрешната македонска революционна организация. Комитетът изпращаше кореспонденцията си за чужбина и за градовете, в които имаше чуждестранни пощенски бюра, винаги чрез последните; кореспонденцията обаче, за вжтрешността и за селата, където нъмаше никаква поща, се отправяше чрез специални куриери.

Съ разширението на революционната мрежа по селата и след създаването на четнически институт и последващата след това усилен агитация, която се правеше от четите, писмената комитетска кореспонденция до толкова много се увеличи, што специалните куриери не сж имали възможност да я прибират от всъкъде, нито пък време да я разнасят по предназначение.

Специално за костурско до 1900 г. пренасянето на писмата между един войвода и друг, или размъняването им между селските комитети ставаше от отдълни мъже и нъкои предани на дълото жени, които изпълняваха тази служба доброволно и без нъкакво възнаграждение.

По-после се наложи тази куриерска служба да не се извършва от едни и сжци лица, а от повече такива, преимуществено от жени. По този повод се образуваха в всички села „женските дружби“, на които задачата бъше да подпомагат въ общото революционно дъло с това, с което жените биха могли да допринесат нъкоя полза. Така женските групи в костурско се грижеха изключително да подготвят облкълото за четниците, да опират дрехите им, да следят движенията на войсковите потери и да пренасят редовно комитетската поща от едно село в друго.

Женските дружества се ръководеха от учителките и бъха разпредълени на групи, съставени от по десет жени, всъка пък група имаше по една по-възрастна и почтена жена за „чаушка“. Последната се съветваше с ръководителката. Чаушките следеха да се пазят потрбния ред за пренасяне ежедневната поща. Този ред се спазваше с една строга точност — никога и подъ никакъв предлог не се пререждаше една жена с друга.

* * *

Цълата революционна кореспонденция, предназначена за районното началство или между селските комитети се повървяваше на една от селските „чаушки“ (десетнички), която пък от своя страна я предаваше винаги на две жени, които се отреждаха, за да отнесат пощата до първото съседно село; в костурско всички села сж разположени на близки разстояния, ръдко има села отдалечени до два часа пжте едно от друго. Тук тъ повървяваха на една от мъстните чаушки.

Писмата, предназначени за селото, се задържаха,

а онѣзи за по-далечнитѣ разстояния веднага се пращаха по предназначение.

Често пжти въ нѣкои села пристигаха и се разпредѣляха по разни адреси и посоки десетки комитетски писма. Цѣлата тази главолмна работа се вършеше съ една чудна експедитивност, бързина и преданост, и за всичко това революционното началство въ района е трѣбвало нѣколкократно и публично въ общитѣ събрания да изказва своята благодарност къмъ „пощальонкитѣ“ за себеотрицанието и решителността на българката отъ костурско, която и въ най-критическитѣ моменти за дѣлото не спрѣ нито за моментъ да изпълнява възложената ѝ отъ комитета задача — да пренася революционната кореспонденция отъ едно село за друго.

Отъ революционното началство бѣха издадени специални инструкции за спазване тайната на кореспонденцията и фактически тя се считаше съвършено тайна, тъй като писмата винаги се пишеха съ шифъръ, а по-важнитѣ такива и съ симпатично мастило. Разбира се, както дешифрирането, така и откриването на писмата, написани съ химически мастило, ставаше само отъ лицата, на които бѣ повѣренъ ключа и начина за това. Тайната на кореспонденцията отъ страна на почальонкитѣ бѣше напълно гарантирана, защото повечето жени бѣха неграмотни. Това обстоятелство не имъ даваше възможност да проявяватъ любопитство, а тукъ е мѣстото да се каже и да се подчертае най-сино, че женитѣ почальонки, съзнавайки напълно значението на пренасянитѣ отъ тѣхъ писма, нито за моментъ не сж се сѣтили да узнаятъ подробно съдържанието на повѣрената имъ кореспонденция. Повинността, която имъ бѣ възложена, тѣ я изпълняваха безропотно и съ удоволствие, защото знаеха, че това, което вършатъ, е свързано съ сждбата на своитѣ синове, братя и съпрузи, които вѣоржжени отстояваха общи права — свободата на Македония.

Когато „чаушката“ даваше на почальонкитѣ писмата, винаги имъ припомняше, какъ да ги укриватъ и, при крайна опасност, какво да правятъ съ тѣхъ. Напжтваше ги да вървятъ по най-прѣкия пжтъ, да не се отклоняватъ никакъ отъ него, подѣ предлогъ, че ще видятъ нивитѣ, лозята или ливадитѣ си. Ако случайно по пжтя се срѣщнатъ съ нѣкои познати, да не се спиратъ и водятъ разговор, нито да задаватъ въпроси на случайно срѣщнатитѣ по пжтя хора или пжкъ да съобщаватъ комуто и да е целта на пжтуването имъ. При срѣщитѣ съ други жени да се поздравяватъ само съ пожеланието „добъръ часъ“ и продължаватъ пжтя си и пр. и пр.

* * *

Писмата, които се предаваха на „пощата“, винаги бѣха безъ пликосе съ изключение на тѣзи, които се изпращаха въ странство. Останалитѣ безъ изключение представляваха отъ себе си съвършено малки листчета съ приблизителни размѣри 10/8 см., които винаги се пишеха съ най-дребни букви.

Ето единъ образецъ на тѣзи миниатюрни писма.

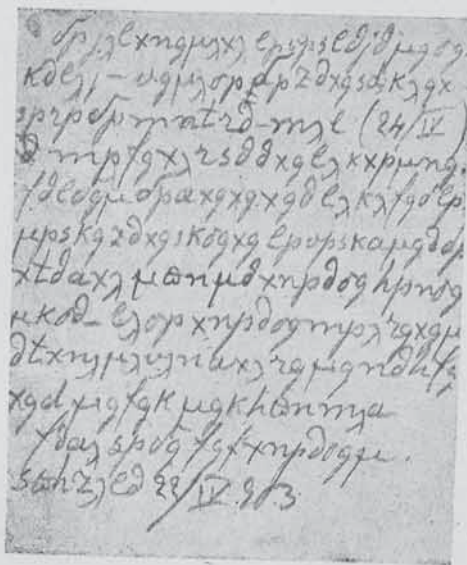
Съдържанието на клишираното писмо, което е съ шифъръ, е поотъ а поотъ следното:

„За Центровитѣ началници въ с. Косинець.

Човѣкътъ за Битоля се отлага за други день (24. IV.) да потегли и то не Ставро Пинзов, защото той не се познава со Битолското началство и за туй ште върви Трайко Марковски.

Нека Трайко да е готов и утре вечер ште говорим по тоя въпрос въ Смърдеш.

Пиша Лазо Поп Трайковъ, Джмбени
23. IV. 903.“

Този образецъ писма за комитетската служба бѣше възприетъ по много съображения: загнати на нѣколко пжти тѣ ставаха миниятурни и лесно се укриваха нѣкъде въ гънкитѣ или въ кръпкитѣ на женскитѣ дрехи, кждето не лесно можеха да се откриватъ.

Важнитѣ писма отъ Битолския комитетъ, които се изпращаха въ отдѣлнитѣ райони, винаги се пишеха съ шифъръ върху бѣло и меко, тънко хасе, което лесно се подшиваше въ астрърлицитѣ на женскитѣ или мжжкитѣ дрехи. Колчимъ се получаваше такава писмо въ нашия районъ, азъ съмъ се възхищавалъ отъ краснописа и се чудѣхъ на търпението на автора — г. Анастасъ Лозанчевъ.

Писмата, които минаха по сллскитѣ „пощи“ въ костурско отъ времето на въвеждането пощенската служба — месецъ септемврий 1901 г. до момента на разформиране четитѣ — 14 октомврий 1903 г. — може смѣло човѣкъ да ги изчисли на стотина хиляди броя.

Да се пренесе такава една грамада отъ писма предѣ прочитѣ на турската власть въ разстояние на повече отъ две години и нито едно писмо да не може да се залови, това може да се обясни само съ голѣмата преданост и явния рискъ, на който се излагаха женитѣ „пощалионки“ и всевъзможнитѣ начини, които тѣ употрѣбляваха за укриване на тѣзи комитетски писма.

Колко пжти предѣ грозящата опасност писмата се укриваха въ най-неподозрителнитѣ мѣста на облѣклото и въ тѣлото като въ Rectum и пр. или въ ушитѣ на животнитѣ, които често пжти почальонкитѣ водѣха съ себе си! Не сж били рѣдки случаетѣ, въ които цѣли писма даже да се изяждатъ и да се поглѣщатъ во стомаха. за да не попаднатъ въ ржцетѣ на властьта. Съ една дума, турцитѣ, макаръ да знаеха за сжществуването на тази пощенска служба, поддържана редовно отъ комитета, не можеха да заловятъ нито едно писмо въ костурскитѣ „пощальонки“.

* * *

Всевъзможни случаи сж ставали, единъ отъ другъ все по-куриозни, когато въ най-критически моменти

нѣкоя жена трѣбваше да пренесе дадено писмо за известен пунктъ. Щомъ писмото се предаде на адресанта, какви ли не остроти се пускаха за бдителността на турската власт!

По едно време турцитѣ приложиха една строга система. За да могатъ да заловятъ нѣкое писмо — тѣ вършеха най-щателни обиски върху всички, които влизаха и излизаха въ градоветѣ. Долния случай ясно илюстрира мѣрките, които правителственитѣ органи взимаха, за да се сдобиятъ съ нѣкой писменъ документъ и особенитѣ контрамѣрки, които употребяваше комитетътъ.

Въ всички пазарни дни особенни правителствени глашатаи съобщаваха: *„Никой мжжъ, жена или дете да не приема отъ . . . комитетъ писма да ги разнася отъ село въ село или по планинитѣ! Ако нѣкой се залови съ такива писма, веднага ще бжде застрелянъ!“*

Подобни предупреждения се правѣха почти всѣки день. По селата се изпращаха отдѣлни циркулярни заповѣди, които се лѣпяха предъ църквитѣ и училищата, обаче всичко това недопринасяше очакванитѣ отъ турцитѣ резултати.

За да се предотвратятъ нѣкои изненади, комитетътъ нареди писмата да се пишатъ съ химическо мастило. Едно такова писмо се предава въ градъ Костуръ на една жена пощалионка — Миховица Мощанка — да го занесе въ едно отъ околнитѣ села. Знаейки строгитѣ турски нареждания по отношения комитетската кореспонденция, жената се колебае дали да вземе писмото. Тя знае, че при изхода на града ще бжде обискирана и че писмото не само ще ѝ бжде взето, но и нея най-строга ще накажатъ! Но когато тя разгледа хартията и видѣ, че е съвършено бѣла и чиста, съгласила се е да ѝ даде по предназначение, като ѝ сгъна и ѝ постави въ диплитѣ на пояса. Въ себе си тя бѣ скроила оправданието, въ случай че бжде обискирана.

На нея бѣ заржчано същевременно да купи отъ градската аптека и малко неразтворенъ иодъ, който сжщо така постави въ друга гънка на пояса близо до бѣлата хартия. На два пункта турцитѣ сж я подложили на обискъ и страшно сж я заплашвали — въ случай че се намѣри въ нея нѣкое писмо, веднага щѣли да ѝ обесятъ! Жената смѣло заяви, че не носи комитетски писма! Турцитѣ я обискираха чрезъ една стара циганка и намѣриха бѣлата хартия. Тя обяснила, че това било мостра, а за иода

казала, че това било цѣръ! За вѣрността на последното показала етикета на аптеката върху кейската, която съдържала иода. Турскитѣ полицейски агенти не можеха да не повѣрватъ всичко и оставиха жената да продѣлжи пѣтя си заедно съ още нѣколко свои другарки.

Разстоянието отъ Костуръ до селото бѣ близо три часа. Съ пристигането си тя побърза да дойде да ѝ предаде иода и да ѝ „посочи“ мострата хартия, която носѣше отъ града. Щомъ, обаче, изкара бѣлата хартия, тя приблѣдня, зави ѝ се свѣтъ и тя падна! Разтичаха се нѣкои жени, напръскаха ѝ съ вода, разкопчаха я . . . и какво да видатъ! По цѣлата предна частъ на корема личеше едно голѣмо петно, което неопитнитѣ жени отдаваха на нѣкаква непозната болестъ и тревогата се усили още повече. Нещастната жена се свѣсти, обаче, тъмното петно върху тѣлото си не бѣше още видѣла! Една отъ домакинитѣ ѝ запита отъ какво ѝ стана лошо? Жената обясни, че въ Костуръ били ѝ дали хартията съвършено бѣла. Турцитѣ, които сж ѝ претърсвали, видѣли сжщо хартията бѣла, но щомъ ѝ изкарала сега, за да ѝ предаде, видѣла, че е написана! „Леле майчице“, на ново се провиква тя, „ако турцитѣ бѣха я намѣрили, веднага щѣха да ме обесятъ!“

Едва бѣше се успокоила отъ излишната тревога, тя съгледа петното. Нови викове и ридания. Влѣзохме въ стаята и разбрахме отъ какво се е обазувало черното петно. Обяснихме, че това е станало отъ иода, който е станалъ причина да се открие написаното върху бѣлата хартия съ химическо мастило и да образува тъмното петно на тѣлото подъ пояса.

Петното изчезна скоро, но жената и до день днешенъ продължава да мисли, че ние тогава сме вършили нѣкакви дяволски работи!

* * *

За своята кореспонденция революционната организация употребяваше въ разни периоди нѣколко вида симпатични мастила. Тѣзи химически мастила по съображения отъ практически или тактиченъ характеръ се видоизмѣняха, до като се установи най-целесъобразното за употрѣбление.

(Следва)

Лазо Т. Киселинчевъ.

Пощенската служба при Вжтрешната Македоно-одринска революционна организация преди Илинденъ

[Продължение отъ книга 7 (77)].

Въ началото комитетътъ употребяваше едно симпатично мастило, което се откриваше съ разтворъ на известенъ химикалъ, обаче, този разтворъ зацапваше хартията доста много, а пъкъ и съдържанието на тайното писмо оставаше за винаги открито — обстоятелство доста рисковано, защото при единъ ненадѣенъ обискъ лесно би попаднало едно такова писмо въ ржцетѣ на властта. Това химическо мастило се замѣни съ друго, което тоже се откриваше пакъ съ химикалъ.

Второто химическо мастило имаше това преимущество, че не оставаше никакви следи по книгата, но то имаше и единъ дефектъ — откритото писмо скоро изчезваше за винаги отъ хартията и следователно не можеше да служи за оправдание или за нѣкакво доказателство. Това наложи нуждата да се потърси друго нѣкое химическо мастило, съ кое-

то ще може да се открива и да се скрива на нѣколко пжти съдържанието на писмото. И действително подобенъ химически съставъ можа да се намѣри и да се приложи.

Всички ржководители, които бѣха натоварени да водятъ писмената комитетска кореспонденция, се същатъ за всички видове химически мастила, съ които си служеха и добре знаятъ голѣмата практичностъ на последното симпатично мастило, употребявано до 1903 г. Съ своето свойство то не можеше да даде поводъ за съмнение, било въ неоткрито състояние, било следъ като се е дешифрирало.

Помня, едно подобно писмо на Гоце Делчевъ, изпратено въ Атина презъ месецъ августъ 1902 г., бѣ ми предадено въ Атинския затворъ „Палея Стратонъ“ (старата казарма), кждето гърцитѣ ни бѣха арестували. Не зная по чие внушение следственитѣ

власти единъ денъ направиха въ затворора ненадѣенъ обискъ и това писмо заедно съ други нѣкои частни мои писма бѣха прибрани отъ следователя.

Като резултатъ отъ този обискъ очаквахме следователятъ да ни извика за нѣкои допълнителни сведения и изследвтия. Следъ два дена г. Ангелидисъ — така се казваше той — ме повика и ми зададе нѣкои въпроси относно съдържанието на известни мои писма. Запитанъ бѣхъ, защо въпросното писмо бѣ така зицапано? Отговорихъ му, че това писмо ми бѣ изпратено отъ . . . Корча, отъ зетъ ми, който тамъ е бояджия! Отъ едната страна съдържанието на

Дѣдо Василь Калуца отъ с. Загоричане, куриеръ-ятакъ на костурскитѣ чети.

писмото бѣ просто и наивно и не можеше да даде никому поводъ за съмнение. Единствено подозрѣние можеше да възбуди не добре още изчезналитѣ следи отъ химическия разтворъ, употребенъ за откриването му.

Датата на писмото умѣло бѣ откжната преди то да ми се предаде въ затвора, но следователятъ обърна внимание именно на тази липса и повторно ме запита?

— Защо е скжсано заглавието на писмото?

Безъ особено стѣснение му обяснихъ, че това е станало въ

момента, когато изкарвахъ писмото отъ плика, — имало е вѣроятно слепване на пликаса самото писмо!

Къмъ сѣдебното дѣло по арестуванитѣ българи въ Атина презъ 1902 г. е пришито и писмото на Гоце Дѣлчевъ безъ никой да подозира, че то е написано съ симпатично мастило и съ шифъръ и че то има доста интересно съдържание. . . !

* * *

Пощата на революционната организация имаше сжщо така въведени разнитѣ начини за „бързо“ и „твърде бързо“ пренасяне на изпращанитѣ писма. Обикновенитѣ писма се изпращаха, както по-горе казахме, съ „пощалионкитѣ“, тѣзи, обаче, които

трѣбваше да се предаватъ по-скоро и съ важни съдържания, се препращаха по най-прѣкитѣ пѣтища съ куриеръ — често пѣти последниятъ, яхналъ нѣкое муле или, конь пренукаше презъ нивитѣ, за да стигне по-скоро на означения пунктъ.

Имало е случаи такива съобщения да бъдатъ предавани отъ село въ село при една обща верига отъ около 40—50 клм. дължина за доста кжсо време — само за 3-4 часа. Въ известни пунктове веригата се разклоняваше и по други направления, за да може комитетската заповѣдъ да се разнесе веднага по цѣлия районъ.

Този бързъ начинъ за предаване веднага нарежданията на революционното началство се прилагаше често пѣти въ Костурско. Благодарение на тази мѣрка на 20 мартъ 1903 г. костурскитѣ чети заедно съ четата на Борисъ Сарафовъ можахъ незредими да се изтеглятъ отъ с. Смърдешъ, кждето бѣха заобиколени отъ турска войска.

Тогавя районнитѣ ржководители пришиха едно писмо въ гѣнкитѣ на разкжсанитѣ дрехи на „говедарчето“, което изнасяше на кѣра селския добитѣкъ и това писмо веднага бѣ предадено на селската комисия въ близкото село Въмбелъ, отъ кждето съ „твърде бърза поща“ и предъ очитѣ на турцитѣ се препрати по всички села. Благодарение на това съобщение заобиколенитѣ съ гжстъ кордонъ чети въ с. Смърдешъ бидоха спасени, понеже селскитѣ чети на околнитѣ села Въмбелъ, Върбникъ, Лобаница, Косинець, Джмбени и Габрешъ, на време се явиха въ помощъ и въ гърбъ изнеадаха турската войска.

Момчето, което като говедарче пренесе въпросното писмо, бѣше десетъ-годишния *Димитъръ Митрушевъ*, който по-после постѣпи въ Военното училище и, като офицеръ, бѣ убитъ при боеветѣ срещу френскитѣ войски при Криволакъ, още въ началото на Европейската война.

Сжщо така бѣше изпратено съ „твърде бърза поща“ и окржжното, съ което се обявяваше възстанието. Това окржжно бѣше вржчено въ единъ срокъ отъ четири до петъ часа въ всички костурски села — на брой около 80, безъ да се пропуснатъ и такива, които се намираха въ най-отдалеченитѣ краища.

Българката въ костурско, сподѣляйки напълно негодитѣ на революционното дѣло, е била организирана и подпомагаше всячески на комитета, но услугитѣ ѝ като „пощалионка“ бѣха незамѣними. Тѣпърва тѣзи услуги ще има да се преценятъ и на македонката ще се даде заслужената почитъ!

Лазо Т. Киселипчевъ